

**P R Z E G Ł A D Z A C H O D N I O P O M O R S K I
R O C Z N I K X X X I I (L X I) R O K 2 0 1 7 Z E S Z Y T 2**

MONIKA RUSAKIEWICZ

Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
e-mail: monika.rusakiewicz@gmail.com

**POLACY I POMORZANIE
W ŚWIETLE PRZEKAZU AUGUSTYNA ZE STARGARDU**

Słowa kluczowe: Pomorze Zachodnie, średniowieczna historiografia, XIV wiek, Augustyn ze Stargardu

Keywords: Pomerania, historiography, 14th century, Augustine of Stargard

Tematem artykułu jest obraz początków konfliktu między Polakami a Pomorzami, który przedstawiono w przekazie Augustyna ze Stargardu, tzw. *Protocollum*, pochodzącym z połowy XIV wieku¹, a powstałym w związku ze sporem polsko-pomorskim dotyczącym zwierzchności metropolitalnej Gniezna nad biskupstwem kamieńskim². Augustyn, obok komentarzy na temat rozgrywających

---

¹ *Notula satis notabilis de Pomeranorum, Stetinensium, ac Rugie principatu. Eine Pommerische Streitschrift des vierzehnten Jahrhunderts. Aus einer Handschrift Palthens mitgetheilt von J.G.L. Kosegarten, „Baltische Studien” 1858, t. 17, s. 103–140 (dalej: Augustyn ze Stargardu). Utwór dostępny jest również w tłumaczeniu na język polski: Augustyn ze Stargardu zwany niegdyś Angelusem, Protokół. Kamieńska Kronika – Rodowód Książąt Pomorskich, tzw. Stargardzka Genealogia, oprac. E. Rymar, tłum. E. Buszewicz, Stargard 2008, s. 35–95. Autor przekazu nazywany jest również Angelusem; szczegółowe informacje na temat autora oraz okoliczności powstania utworu, w tym jego znaczenie w polsko-pomorskim sporze kościelnym: R. Walczak, „Protocollum” Augustianina-eremity zwanego Angelusem ze Stargardu. O polsko-pomorskich związkach historiograficznych w średniowieczu, Poznań 1991, s. 35–73, 168–196; Augustyn ze Stargardu..., s. 35–95.*

² Przedstawiciele arcybiskupstwa gnieźnieńskiego dążyli do uznania zwierzchności nad biskupstwem na Pomorzu, co spotkało się ze sprzeciwem ze strony biskupa kamieńskiego; podstawowe informacje na temat genezy oraz przebiegu sporu: B. Zientara, *Rozdrobnienie feudalne*

się wówczas wydarzeń związanych z tym sporem, przedstawił również dzieje chrystianizacji Pomorza Zachodniego oraz początki pomorskiego biskupstwa, starając się przede wszystkim udowodnić, że Pomorze nigdy nie było podporządkowane Polsce, a diecezja kamińska nie podlegała gnieźnieńskiej prowincji kościelnej zarówno w czasie powstania utworu, jak i nigdy wcześniej. Istotnym elementem koncepcji historiograficznej Augustyna ze Stargardu było również podkreślenie, że konflikt między Pomorzanami a Polakami był głęboko zakorzeniony w dziejach, a sięgające najdawniejszych czasów walki polsko-pomorskie rozgrywały się nie tylko na niwie kościelnej³.

Augustyn, czerpiąc informacje z przekazów dotyczących przeszłości, zbudował narrację na temat zarówno dziejów pomorskiego biskupstwa, jak i początków polsko-pomorskiego konfliktu⁴. W ramach tego obrazu przeszłości zaprezentował między innymi koncepcję wykształcenia się tych dwóch państw, wywodzących się jego zdaniem z Imperium Lechitów, na czele którego stał niegdyś potężny władca Grakchus (*Gractus*)⁵. Po śmierci tegoż władcy rządy w państwie objęła jego córka Wanda (*Wandela*), która zmarła, nie pozostawiając po sobie następcy⁶.

(1295–1464), w: *Historia Pomorza*, t. 1, cz. 2, red. G. Labuda, Poznań 1972, s. 221–222; por. E. Ry-mar, *Wstęp*, w: *Augustyn ze Stargardu...*, s. 19–29.

³ Augustyn stwierdził, że niezależność Pomorza od Polski udowodnić można trzema drogami, a jedną z nich miało być właśnie wskazanie długoletniej polsko-pomorskiej wrogości. Autor nawiązywał ponadto do znanego z dokumentów przebiegu polsko-pomorskich granic oraz do obowiązującego na Pomorzu prawa nadawania inwestytury, zob. *Augustyn ze Stargardu...*, s. 106.

⁴ Augustyn powoływał się m.in. na wiadomości zaczerpnięte z żywotów św. Ottona z Bambergu, *Kroniki Słowian* Helmolda z Bozowa, *Żywota św. Stanisława*, śląskiej *Kroniki polskiej*, a także bulli papieskich. Omówienie podstawy źródłowej przekazu Augustyna: R. Walczak, „*Protocollum*”..., s. 197–287.

⁵ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 123. Wątek dotyczący Imperium Lechitów zaczerpnięto z *Kroniki Polskiej* Mistrza Wincentego za pośrednictwem tzw. śląskiej *Kroniki Polskiej*, z której korzystał Augustyn, co szerzej omówił R. Walczak, „*Protocollum*”..., s. 230–245. Więcej informacji na temat wykorzystania kroniki Wincentego Kadłubka w śląskiej *Kronice Polskiej*: W. Mrozowicz, *Z problematyki recepcji kroniki Wincentego w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim (ze szczególnym uwzględnieniem śląskiej Kroniki polskiej)*, w: *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 326–336. Omówienie wątku Grakchusa i Wandy w przekazie Mistrza Wincentego: J. Banaszkiewicz, *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 2002, s. 63–149; por. L.P. Słupecki, *Krak i Wanda przed Kadłubkiem, u Kadłubka i po Kadłubku*, w: *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 160–189. Na temat obecności wątku Wandalów w przekazie Augustyna ostatnio również P. Migdalski, *Jak słowiańscy przodkowie Pomorzan stali się Germanami. Mit pochodzenia pierwotnych mieszkańców Pomorza Zachodniego w XVI i początkach XVII wieku*, „*Przegląd Zachodniopomorski*” 2016, z. 1, s. 201–202.

⁶ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 124.

Pozbawione władcy Imperium Lechitów pogrążyło się w walkach wewnętrznych, efektem których był podział państwa na dwie części – Polskę i Pomorze. Powstałe na gruzach Imperium Lechitów królestwo na Pomorzu było zdaniem Augustyna znacznie potężniejsze od Polski, która – jak podkreślił – była jedynie księstwem, a nie królestwem⁷. Na króla Pomorzan wybrany został natomiast „pewien [człowiek – dop. M.R.] zwany Attylą”⁸. O tej postaci autor wspominał już na samym początku utworu, w dedykacji skierowanej do przedstawiciela dynastii Gryfitów, księcia szczecińskiego Barnima III, stwierdzając, że pomorska dynastia wywodzi się właśnie od Attyli, który zdaniem autora żył w czasach Aleksandra Macedońskiego⁹.

Przedstawione zatem w *Protocollum* początki polsko-pomorskiego sporu datować można właśnie od czasów Attyli. Kolejnym istotnym etapem w tym konflikcie były w świetle przekazu Augustyna walki rozgrywane się w czasach Juliusza Cezara, który wybudował na Pomorzu twierdze mające być wykorzystywane do walk z Polakami. Do grodów takich zaliczył autor między innymi Wolin, zwany wówczas Iulinem, oraz Wołogoszcz, wówczas Iulia Augusta¹⁰. Wiadomości na temat założenia przez Juliusza Cezara miast na Pomorzu Augustyn zaczerpnął najprawdopodobniej z żywotów Ottona z Bambergu, w świetle których w Wolinie jeszcze w XII wieku mieszkańcy kultywowali pamięć o założycielu miasta, a przedmioty z nim związane były otoczone szczególnym szacunkiem¹¹. Ponadto przywołane powyżej informacje dotyczące antycznych korzeni

⁷ Tamże.

⁸ Tamże. Postać Attyli została zapożyczona przez Augustyna najpewniej ze śląskiej *Kroniki Polskiej*, w której pojawiła się wzmianka o tym, iż po śmierci Wandy z dotychczasowego państwa Wandalów (nazwanych tak od władczyni) wyodrębniła się osobna część zwana Hunami, na czele których stał właśnie Attyla, zob. *Kronika polska (Chronica Polonorum)*, wyd. L. Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. 3, Lwów 1878 (dalej: śląska *Kronika Polska*), s. 609. Augustyn przejął ten wątek i poddał go modyfikacji, stwierdzając, że państwem wykształconym po śmierci Wandy było królestwo Pomorzan.

⁹ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 105.

¹⁰ Tamże, s. 109, 114.

¹¹ *Die Prüfeninger Vita Bischof Ottos I. von Bamberg nach der Fassung des Großen Österreichischen Legendaris*, Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum, wyd. J. Petersohn, Hannover 1999 (dalej: VP), II, 5, s. 86. Według tego, najstarszego z żywotów Ottona, w Wolinie znajdowała się włócznia Juliusza Cezara, zob. tamże, II, 6, s. 87; II, 16, s. 102. W drugim z żywotów, autorstwa mnicha Ebona, do opowieści o początkach Wolina dołączono również wzmiankę o znajdującej się w tym mieście kultowej kolumnie Cezara, zob. *Ebonis Vita S. Ottonis Episcopi Babenbergensis*, Monumenta Poloniae Historica Series Nova, t. 7, cz. 2, wyd. K. Liman, J. Wikarjak, Warszawa 1969 (dalej: Ebon), III, 1, s. 92. O znaczeniu

pomorskich miast wskazują, że motyw ten zaczerpnął autor również z *Kroniki Słowian* autorstwa Helmolda, gdzie znajduje się wzmianka o założeniu przez Juliusza Cezara Wołogoszczy¹².

Warto także dodać, że przedstawienie korzeni średniowiecznych miast sięgających czasów Juliusza Cezara pojawiło się również w *Kronice Polskiej* Wincentego Kadłubka, skąd zostało przeniesione do śląskiej *Kroniki polskiej*, z której korzystał Augustyn¹³. W świetle wymienionych powyżej dwóch pierwszych przekazów po walkach Juliusza Cezara z Polakami powstały miasta Iulius i Iulia, jednak ich założycielem nie był rzymski władca, lecz jego siostra, wydana za męża za Lestka III po jego zwycięstwie nad Cezarem¹⁴. Według Augustyna natomiast grody przeciwko Polakom zbudował sam Juliusz Cezar, brak jednak jakiegokolwiek wzmianki o zakończeniu tego sporu.

Istotne znaczenie dla koncepcji Augustyna odgrywało również miejsce, w którym Juliusz Cezar kazał wznieść Wolin, gdyż związane ono było z innym ważnym dla Pomorzan ośrodkiem – legendarną Winetą¹⁵. Mianowicie według

---

wprowadzenia postaci Juliusza Cezara do żywotów Ottona z Bambergu, również w kontekście literackiego obrazu zakładania biskupstwa: S. Rosik, *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*, Wrocław 2010, s. 239–246, 308–312.

¹² *Helmoldi presbyteri bozoviensis Cronica Slavorum*, wyd. B. Schmeidler, Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae 1937 (dalej: Helmold) I, 38, s. 79.

¹³ W kronikach tych znajduje się opowieść o Lestku III, który pokonawszy Juliusza Cezara, powiększył swoje królestwo oraz pojął za żonę jego siostrę Julię, zob. *Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, wyd. M. Plezia, Monumenta Poloniae Historica Series Nova, t. 11, Kraków 1994 (dalej: Mistrz Wincenty), s. 22–23; por. śląska *Kronika Polska*, s. 614. Dzięki takiemu przedstawieniu wydarzeń Lestek III zaprezentowany został jako pogromca Juliusza Cezara, a wątek ten był elementem szerszej narracji o zwycięstwach Lechitów nad armią rzymską, więcej na ten temat: J. Banaszkiewicz, *Polskie dzieje...*, s. 234–268. Wskazywanie Juliusza Cezara jako założyciela miast było częstym zabiegiem w średniowiecznej historiografii, zob. J. Strzelczyk, *Juliusz Cezar w pamięci wieków średnich*, w: *W świecie średniowiecznych myśli i emocji. Wybór prac*, Poznań 2012, s. 159–170; por. M. Cetwiński, *Juliusz Cezar w Lubiążu: wokół pewnej wizji dziejopisarstwa śląskiego*, w: *Lux Romana w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*, red. A. Barciak, Katowice 2001, s. 29–36.

¹⁴ Miastami tymi miały być: Iulius i Iulia, wg Mistrza Wincentego Lubusz i Lublin, wg śląskiego kronikarza natomiast Lubusz i Lubin.

¹⁵ Motyw wyjątkowego i potężnego słowiańskiego miasta zwanego Iumne, znajdującego się na wybrzeżu Bałtyku (najpewniej Wolin położony nad Dziwną), pojawił się w kronice Adama z Bremy, zob. *Magistri Adam Bremensis gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, wyd. B. Schmeidler, Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae 1917 (dalej: Adam z Bremy), II, 22, s. 79–81. W kolejnym stuleciu przejął i zmodyfikował ten wątek Helmold z Bozowa, opisując w *Kronice Słowian* zniszczone już, a niegdyś wspaniałe miasto Iumneta/Vineta, zob. Helmold, I, 2, s. 7–8. Wątek potężnego nadbałtyckiego miasta był

Augustyna Wolin został zbudowany przez Juliusza Cezara właśnie w miejscu zniszczonej niegdyś Winety¹⁶. Autor wykorzystał ponadto wątek Winety do przedstawienia etymologii nazwy Pomorzan, stwierdzając, że pierwotna nazwa ludu zamieszkującego wybrzeże Bałtyku – Wandale – pochodząca od Wandy, uległa zmianie na Winulów właśnie ze względu na ich najpotężniejsze miasto, którym była Wineta. Po zniszczeniu Winety natomiast, aby uniknąć kolejnych zmian w przyszłości, przyjęto nazwę Pomorzanie, związaną z nadmorskim położeniem¹⁷. Określenie Polacy – jak rozwinął swoją koncepcję Augustyn – pochodzi zaś od pola, gdyż byli to ludzie żyjący na polach, znacznie mniej cywilizowani niż Pomorzanie¹⁸.

Oprócz wskazania źródeł polsko-pomorskiego konfliktu Augustyn przedstawił również jego dalszy przebieg, opisując między innymi walki Władysława Hermana ze swoim synem Zbigniewem, którego wspierali Pomorzanie. Augustyn przywołał przy tej okazji, zaczerpnięte z wcześniejszych kronik, opisy walk polsko-pomorskich, stwierdzając między innymi, że obydwie strony konfliktu wykazywały się tak niezwykle zaciętością oraz brutalnością, że z powodu dużej liczby zwłok wypełniających rzeki i jeziora po pewnej bitwie przez wiele lat nikt nie ośmielił się jeść tamtejszych ryb¹⁹.

Do wyjątkowego okrucieństwa w polsko-pomorskich konfliktach nawiązał autor również w dalszej części przekazu. Wykorzystując żywoty Ottona z Bambergu, wskazał między innymi, że w czasie walk, które toczyły się za czasów panowania Bolesława Krzywoustego, Pomorzanie nie poprzestali na srogim gnębieniu żywych przeciwników, lecz z równie żarliwym okrucieństwem traktowali także ciała ich przodków, które wykopywali z grobów, rozczłonkowali

---

podejmowany w następnych stuleciach przez kolejnych autorów, w tym właśnie przez Augustyna ze Stargardu. Badania nad zagadnieniem Winety mają długą historię, a ich omówienie do połowy XX w. przedstawił R. Kiernowski, *Legenda Winety. Studium historyczne*, Kraków 1950, s. 3–27. Ostatnio na ten temat również M. Rusakiewicz, *Wineta. Korzenie legendy i jej recepcja w historiografii zachodniopomorskiej do XIV wieku*, Wrocław 2016, tam wcześniejsza literatura.

¹⁶ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 107–108.

¹⁷ Tamże, s. 124.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 109–110. Mowa tutaj o znanej z Kroniki Galla Anonima, a wzmiankowanej również przez Mistrza Wincentego bitwie w okolicy Kruszwicy i jeziora Gopło, w której starły się siły Władysława Hermana i palatyna Sieciecha ze Zbigniewem sprzymierzonym z Pomorzanami. O okolicznościach tychże walk zob. S. Rosik, *Bolesław Krzywousty*, Wrocław 2013, s. 63–64.

i palili²⁰. Warto podkreślić, że w przekazie pomorskiego kronikarza rozszerzony został zakres działań Pomorzan wobec zmarłych, a do wymienionego przez Ebona wykopania ciał, odcięcia głów, wyłamania zębów oraz porzucania pozostałości po polach dodano również spalenie pozostałych szczątków w ogniu, a następnie rozrzucenie popiołów po polach i lasach²¹. Augustyn rozszerzył ponadto grono osób dotkniętych atakiem Pomorzan, nie wspomniał bowiem o przodkach/rodzicach Bolesława Krzywoustego, co zrobił Ebon, lecz stwierdził, że byli to przodkowie bliżej nieokreślonych Polaków, a agresja Pomorzan wymierzona była w całą polską zbiorowość i stanowiła część polsko-pomorskiego konfliktu.

Warto podkreślić, że Augustyn wstrzymał się od negatywnej oceny okrucieństwa Pomorzan, a wszystkie przez niego wskazane oraz szczegółowo opisane wydarzenia miały potwierdzić niezwykle silną nienawiść Pomorzan do Polaków. Autor stwierdził ponadto, że przygraniczne spory i walki dotrwały do czasów, w których on sam żył i tworzył, a podsumowując opis stosunków polsko-pomorskich, orzekł, iż obydwie narody raczej wolałyby się wzajemnie wymordować, niż dać się zwyciężyć i podporządkować²².

Wskazując różnice dzielące Pomorzan i Polaków, autor nie pominął również kwestii granic polsko-pomorskich. Po przedstawieniu odpowiednich *passusów* zaczerpniętych między innymi z *Kroniki Polskiej*, *Kroniki Słowian* i żywotów Ottona z Bambergu, stwierdził, że w żadnym ze wskazanych przekazów nie wymieniono Pomorza jako części Polski, co więcej – Pomorze i Polska przedstawiono jako osobne kraje²³. Autor starał się ponadto sfalsyfikować twierdzenia o różnych formach podporządkowania Pomorza Polsce, wykazując, że wynikało

---

²⁰ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 110–111. Autor nawiązał w tym wypadku do przekazu Ebona, który opisał najazd Pomorzan na Polskę oraz dokonane przez nich zbezczeszczenie grobów przodków Bolesława Krzywoustego, co spowodowało gniew polskiego księcia oraz groźbę przeprowadzenia wyprawy odwetowej na Pomorze, zob. Ebon III, 13. Na ten temat, również w kontekście emocji towarzyszących Krzywoustemu oraz Ottonowi P. Wiszewski, *Zemsta, zemsta na wroga... czy wyzwanie? Rzecz o obcinaniu głów zmarłym i społecznym wymiarze emocji (Ebo, III, 13)*, w: *Cor hominis. Wielkie namiętności w dziejach, źródłach i studiach nad przeszłością*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2007, s. 61–73. Według Herborda natomiast planowana przez Krzywoustego wyprawa na Pomorzan miała być karą za niedochowanie przez nich warunków wcześniejszego przymierza, szerzej o tych wydarzeniach w kontekście przedstawienia w żywotach Ottona polsko-pomorskiego konfliktu zob. S. Rosik, *Conversio...*, s. 437–445.

²¹ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 110–111, por. Ebon, III, 13.

²² *Augustyn ze Stargardu...*, s. 111.

²³ Tamże, s. 107.

to z błędnej interpretacji dawnych kronik²⁴ lub zwykłej pomyłki²⁵. Komentując natomiast wiadomość o płaceniu przez Pomorzan trybutu Bolesławowi Krzywoustemu, stwierdził, że jest ona nieprawdziwa i niewiarygodna²⁶. Stosunek do osoby wysuwającej powyższe twierdzenie, określonej w przekazie mianem pewnego „gnieźnianina”, Augustyn wyraził w bardzo ekspresyjny sposób, nazywając go prymitywnym, chciwym i podstępny człowiekiem, który zasługuje na karę boską²⁷.

Podstawowym, obok różnic państwowych i związanych z nimi konfliktów zbrojnych, elementem różniącym Pomorzan i Polaków była według Augustyna kwestia religii, a dokładniej odmienna droga do chrystianizacji. Autor wskazał, że Polacy przyjęli chrzest razem z Mieszkiem w 966 roku, przywołując przy tej okazji motyw ślepoty Mieszka w dzieciństwie²⁸. Pomorzanie natomiast trwali w pogańskim zaślepieniu, czcząc własnego bożka Trzygława aż do 1124 roku²⁹. Tak późne przyjęcie chrztu nie było jednak, w świetle narracji Augustyna, czynnikiem deprecjonującym Pomorzan, gdyż stanowiło część boskiego planu, a „oświecenie” Pomorza przyniosła dopiero misja Ottona z Bambergu³⁰.

---

²⁴ Autor skomentował w ten sposób wzmiankę Helmolda o zmuszeniu do płacenia trybutu Słowian mieszkających za Odrą przez Bolesława Chrobrego, zob. *Augustyn ze Stargardu...*, s. 122.

²⁵ Pomyłką była według Augustyna wzmianka zawarta w *Kronice Polskiej*, dotycząca przekazania Pomorza przez Bolesława Krzywoustego swoim następcom, zob. *Augustyn ze Stargardu...*, s. 126; por. *śląska Kronika Polska*, s. 630. Mowa tutaj o podziale księstwa po śmierci Bolesława Krzywoustego; szerzej na temat tzw. testamentu Krzywoustego: K. Małczyński, *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975, s. 312–347; por. S. Rosik, *Bolesław...*, s. 272–290.

²⁶ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 126–127.

²⁷ Tamże, s. 126.

²⁸ Tamże, s. 110. Opowieść o ślepotcie oraz odzyskaniu wzroku przez Mieszka zawarta jest w *Kronice Galla Anonima* oraz powtórzona w *Kronice Polskiej* Mistrza Wincentego; omówienie znaczenia tego wątku: P. Wiszewski, *Domus Boleslai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008, s. 196–199; por. tenże, *Po co Mieszko wzrok odzyskał, czyli między historią a „wiedzą o człowieku”*. *Kultura Anonima zwanego Gallem i kłopoty interdyscyplinarnych badań pewnej legendy*, w: *Mundus hominis – cywilizacja, kultura, natura*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2006, s. 457–473.

²⁹ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 110. Według żywotów Ottona z Bambergu kult Trzygława występował w Szczecinie, zob. VP II, 11; Ebo II, 13; Herbord II, 32. Na temat kultu Trzygława: J. Strzelczyk, *Mity*, Poznań 1998, s. 215–217; por. S. Rosik, *Conversio...*, s. 258–274.

³⁰ *Augustyn ze Stargardu...*, s. 110. Otton z Bambergu jest najważniejszą postacią w przekazie Augustyna, a fakt, iż to właśnie on stał na czele misji chrystianizacyjnej na Pomorzu, jest jednym z podstawowych argumentów autora, przemawiających za niezależnością pomorskiego biskupstwa.

Analizując przedstawione powyżej przykłady, stwierdzić można, że Augustyn przedstawił różnice między Pomorzanami a Polakami występujące na kilku płaszczyznach i w różnych momentach w dziejach. Po pierwsze autor podkreślił odrębność państwową Pomorza od Polski, przedstawiając przebieg granic oraz wskazując moment wykształcenia się dwóch osobnych państw, co było początkiem konfliktu polsko-pomorskiego. Przypisując pomorskiej dynastii królewskie korzenie, wywodzące się od Attyli i związane z konfliktem z Polską, Augustyn starał się podnieść jej rangę, co było szczególnie istotne w kontekście wydarzeń towarzyszących powstaniu utworu.

Przedstawiona przez Augustyna aktywność Juliusza Cezara na Pomorzu również stanowiła element koncepcji historiograficznej, zakładającej kontynuację polsko-pomorskiego konfliktu od czasów najdawniejszych. Obraz wydarzeń związanych z działalnością Juliusza Cezara na Pomorzu wskazuje, że autor starał się dowartościować jego rolę w przedstawionym konflikcie oraz podkreślić udział Pomorzan w walkach. Pozwoliło to również nadać Pomorzu antyczną metrykę oraz podkreślić związki z Cesarstwem, a przede wszystkim wzmocnić twierdzenie Augustyna o niezależności Pomorza od Polski. Obok odrębności państwowej istotne znaczenie w koncepcji Augustyna miało przedstawienie etymologii nazwy Pomorzan. Omawiając przyczyny zmian kolejnych nazw określających wspólnotę mieszkańców Pomorza, autor połączył z tą krainą geograficzną opowieści historiograficzne o Wandzie, Wandalach, Winecie i Winulach, wskazując również, że ich ostateczna nazwa wynikała właśnie z nadmorskiego położenia.

Zauważyć można, że Augustyn zaakcentował również kontynuację elementów definiujących przedstawił przez niego wspólnotę Pomorzan. Pierwszym z takich elementów była Wineta, najważniejsze miasto Słowian. Następnie w jej miejscu pojawił się zbudowany przez Cezara Wolin, który później podczas misji chrystianizacyjnej został przez Ottona z Bambergu wyznaczony na pierwszą stolicę pomorskiego biskupstwa, co dało początek nowej, chrześcijańskiej społeczności Pomorzan. Autor przedstawił zatem opowieść o wspólnych początkach mieszkańców Pomorza, wskazując elementy, o których pamięć była jego zdaniem istotna dla kształtowania obrazu Pomorzan w przeszłości, a czynnikiem spajającym je w historiograficzną całość były nieustanne walki Pomorzan z Polakami³¹.

---

³¹ O roli opowieści dotyczących wspólnych początków dla kształtowania więzi w społecznościach średniowiecznych: J. Banaszekiewicz, *Origo et religio – wersja słowiańska (o sposobach budowania tożsamości wspólnotowej w społecznościach wczesnego średniowiecza – „wzorcotwórcze pamiętki” i opowieści o nich)*, w: *Kultura piśmienna średniowiecza i czasów nowożytnych*.

Omówione w niniejszym artykule początki konfliktu miały w przekazie Augustyna stanowić potwierdzenie tezy o głębokim zakorzenieniu polsko-pomorskiej wrogości, co uzupełnione przez autora o kolejne argumenty dotyczące powstania i funkcjonowania pomorskiego biskupstwa stanowiło realizację koncepcji historiograficznej, zakładającej udowodnienie niezależności Pomorza od Polski.

Bibliografia

Źródła

- Augustyn ze Stargardu zwany niegdyś Angelusem, Protokół. Kamieńska Kronika – Rodowód Książąt Pomorskich, tzw. Stargardzka Genealogia*, oprac. E. Rymar, tłum. E. Buszewicz, Stargard 2008.
- Die Prüfeninger Vita Bischof Ottos I. von Bamberg nach der Fassung des Großen Österreichischen Legendars*, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, wyd. J. Petersohn, Hannover 1999.
- Ebonis Vita S. Ottonis Episcopi Babenbergensis*, Monumenta Poloniae Historica Series Nova, t. 7, cz. 2, wyd. K. Liman, J. Wikarjak, Warszawa 1969.
- Helmoldi presbyteri bozoviensis Cronica Slavorum*, wyd. B. Schmeidler, MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae 1937.
- Kronika polska (Chronica Polonorum)*, wyd. L. Ćwikliński, Monumenta Poloniae Historica, t. 3, Lwów 1878, s. 578–656.
- Magistri Adam Bremensis gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, wyd. B. Schmeidler, MGH, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae 1917.
- Magistri Vincentii dicti Kadlubek Chronica Polonorum*, wyd. M. Plezia, Monumenta Poloniae Historica Series Nova, t. 11, Kraków 1994.
- Notula satis notabilis de Pomeranorum, Stetinensium, ac Rugie principatu. Eine Pomersche Streitschrift des vierzehnten Jahrhunderts. Aus einer Handschrift Palthens mitgetheilt von J. G. L. Kosegarten*, „Baltische Studien” 1858, t. 17, s. 103–140.

Literatura

- Banaszkiewicz J., *Origo et religio – wersja słowiańska (o sposobach budowania tożsamości wspólnotowej w społecznościach wczesnego średniowiecza – „wzorcotwórcze pamiętki” i opowieści o nich)*, w: *Kultura piśmienna średniowiecza i czasów nowożytnych. Problemy i konteksty badawcze*, red. P. Dymmel, B. Trelińska, Lublin 1998 (= „Res Historica” 3), s. 37–62.

- Banaszkiewicz J., *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 2002.
- Ketwiński M., *Juliusz Cezar w Lubiążu: wokół pewnej wizji dziejopisarstwa śląskiego*, w: *Lux Romana w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*, red. A. Barciak, Katowice 2001, s. 29–36.
- Kiersnowski R., *Legenda Winety. Studium historyczne*, Kraków 1950.
- Maleczyński K., *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975.
- Migdalski P., *Jak słowiańscy przodkowie Pomorzan stali się Germanami. Mit pochodzenia pierwotnych mieszkańców Pomorza Zachodniego w XVI i początkach XVII wieku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2016, z. 1, s. 199–218.
- Mrozowicz W., *Z problematyki recepcji kroniki Wincentego w średniowiecznym dziejopisarstwie polskim (ze szczególnym uwzględnieniem śląskiej Kroniki polskiej)*, w: *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 326–336.
- Rosik S., *Bolesław Krzywousty*, Wrocław 2013.
- Rosik S., *Conversio gentis Pomeranorum. Studium świadectwa o wydarzeniu (XII wiek)*, Wrocław 2010.
- Rusakiewicz M., *Wineta. Korzenie legendy i jej recepcja w historiografii zachodniopomorskiej do XIV wieku*, Wrocław 2016.
- Rymar E., *Wstęp*, w: *Augustyn ze Stargardu zwany niegdyś Angelusem, Protokół. Kamińska Kronika – Rodowód Księżąt Pomorskich, tzw. Stargardzka Genealogia*, oprac. E. Rymar, tłum. E. Buszewicz, Stargard 2008, s. 7–34.
- Słupecki L.P., *Krak i Wanda przed Kadłubkiem, u Kadłubka i po Kadłubku*, w: *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 160–189.
- Strzelczyk J., *Juliusz Cezar w pamięci wieków średnich*, w: *W świecie średniowiecznych myśli i emocji. Wybór prac*, Poznań 2012, s. 159–170.
- Strzelczyk J., *Mity, podania i wierzenia dawnych Słowian*, Poznań 1998.
- Walczak R., „*Protocollum*” *Augustianina-eremity zwanego Angelusem ze Stargardu. O polsko-pomorskich związkach historiograficznych w średniowieczu*, Poznań 1991.
- Wiszewski P., *Domus Boleslai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008.
- Wiszewski P., *Po co Mieszko wzrok odzyskał, czyli między historią a „wiedzą o człowieku”*. *Kultura Anonima zwanego Gallem i kłopoty interdyscyplinarnych badań pewnej legendy*, w: *Mundus hominis – cywilizacja, kultura, natura*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2006, s. 457–473.
- Wiszewski P., *Zemsta, zemsta na wroga... czy wyzwanie? Rzecz o obcinaniu głów zmarłym i społecznym wymiarze emocji (Ebo, III, 13)*, w: *Cor hominis. Wielkie napiętności w dziejach, źródłach i studiach nad przeszłością*, red. S. Rosik, P. Wiszewski, Wrocław 2007, s. 61–73.

Zientara B., *Rozdrobnienie feudalne (1295–1464)*, w: *Historia Pomorza*, t. 1, cz. 2, red. G. Labuda, Poznań 1972, s. 168–326.

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest odtworzenie początku konfliktu między Polakami a Pomorzanami, opisanego w *Protocollum* Augustyna ze Stargardu w połowie XIV wieku. Głównym powodem stworzenia *Protocollum* był konflikt między archidiecezją gnieźnieńską w Polsce a diecezją kamińską na Pomorzu. Dzieło napisano, by podkreślić niezależność od Polski diecezji i całego Księstwa Pomorskiego. Augustyn opisał, między innymi, historię mieszkańców Pomorza, ich korzenie i zmiany imion, początki Księstwa Pomorskiego i powody konfliktów z Polakami.

POLES AND POMERANIANS IN THE ACCOUNTS OF AUGUSTINE OF STARGARD

ABSTRACT

The subject of this paper is the depiction of the beginning of the conflict between Poles and Pomeranians, described in the work called *Protocollum*, written by Augustine of Stargard in the middle of the 14th century. The main reason for the creation of the *Protocollum* was the conflict between the Archdiocese of Gniezno in Poland and the Diocese of Kammin in Pomerania. It was written to prove the independence of the diocese and the whole Duchy of Pomerania from Poland. Augustine described, among other things, the history of inhabitants of Pomerania, their roots and the changes of their names, the origins of the Duchy of Pomerania and the causes of conflicts with the Poles. This article shows how Augustine's presentation of the long-lasting hostility between Poles and the Pomeranians was an implementation of his historiographical conception, which showed the conflict between Pomerania and Poland since the ancient times and had to prove independence from Poland.